

Mi volt 50 év előtt?

Az 1885.-i első országos kiállítás éve

— Első közlemény —

Közli: **Mazsary Béla dr.**

Az 1885-ös esztendő történetének uralkodó planétája az első országos kiállítás, mely májustól novemberig hihetetlen mértékben lendítette fel az akkor már több mint négyszázezer lakost számláló Budapest idegenforgalmát s a főváros gazdasági és társadalmi életére is rányomta a maga bélyegét. Minden nap eseményeiről részletesen és pontosan tudósít a napisajtó, elsősorban a Pesti Napló reggeli és esti kiadása, a Budapesti Hírlap, a Fővárosi Lapok és a többi. Ezekből állítottuk össze jelen krónikánkat.

*

Szilveszter éjjelén a hagyományos jókedv uralkodott a főváros kávéházaiban, de nem kevesen voltak azok is, akik a vendéglőkben búcsúztak az óévtől.

A tervezett országos kiállítás előmunkálatai serényen folytak, s bár megnyitását csak május elejére tervezték, már a tél s tavasz folyamán emelkedett az idegenforgalom. Január 4-én bécsi mérnökök a Hungária szálloda majdnem összes szobáit lefoglalták s ugyanaznap ugyanitt adott bankettet a tiszteletükre a magyar mérnökegyelet. Április 1-én hét tagból álló amerikai társaság érkezett Budapestre. Newyorki, baltimori, és csikágói birtokosok és tőkepénzesek, kik az Európa fogadóba szálltak. (Ez a mai főkapitányság épülete.)

Igen nevezetes ebéd folyt le január 29-én a Szikszay-ban, ahova Jókai Mór hívta meg ebédre az „Aranyember” című színművének színész-szereplőit. Egy hónappal később, február 28-án Liszt Ferenc tanítványai gyűltek össze a Hungáriában. A lakomán tizenötven vettek részt, köztük tíz hölgy. A mester több óra hosszat időzött tanítványai körében élénken társalognak és a cigányzenében gyönyörködve.

Már a báli idény alatt, de különösen utána, a nagybójt idején igen divatosak voltak a piknikék úgy a redutban, mint a szállodákban. Egyes társaságok nagy mulatságokat rendeztek vendéglőkben. Különösen kedveltek voltak a „Kedélyesség” asztaltársaság mulatságai a Széchenyi-téri vendéglőben.

A várható nagy idegenforgalomra való tekintettel a margitszigeti felső-vendéglő nagy teraszát kiépítették, úgy, hogy a Duna felől is fedett verandája lett. Egy bizottság pedig javaslatot tett, hogy a főváros vendéglőt építsen a Gellért-hegyen (hol új kigyózó utak készültek a Rudas-fürdőtől a hegy csúcsáig), ahol a mindinkább látogatott hegyi sétány közönsége ételt és italt találjon. E javaslat alapján a főváros tanácsa utasította a mérnöki hivatalt a tervek elkészítésére s megsürgette többszöri kérelmére a közös hadügyminisztériumnál, hogy oldja fel a Gellért-hegyen még mindig fennálló nagy erődítési rayon következtében érvényes építkezési tilalmat. Tizennyolc évvel a kiegyezés után tehát a bécsi hadügyérek még mindig szükségesnek tartották az erődítmény fenntartását a „rebellis” magyarok ellen!

Április elején a húsvéti ünnepekre szép idő köszöntött be, amde a Gellért-

hegyi hűsvéthétfő nem volt olyan, mint azelőtt, mert sátrakat csak a Gellért lábánál lehetett felállítani s így az emberek inkább a Városligetet, a Császárfürdőt és a Margitszigetet keresték fel nagy számban. Igen megélnéült a húsvéti ünnepekre a Zúgliget és a Svábhegy is. Az ünnepek alatt a zúgligeti lóvasút egész nap közlekedett a Szép Ilonáig. A svábhegyi fogaskerekű hűsvét vasárnapján nyílt meg s ugyanakkor nyitott a Svábhegyen egy új, kis vendéglő, az „Astra” is. Külön kiemelkedő eseménye volt a húsvétnak a budapesti lengyelek húsvéthétfői nemzeti ünnepe. Mintegy kétszáz budapesti lengyel gyűlt össze a Stáció (ma Baross) uccai Wohlfahrt-féle vendéglőben, hol tásasabédet ettek, elénekelték a lengyel himnuszt, magyar nótákat daloltak, szavaltak s lelkesült tósztokat mondtak a magyar-lengyel barátságra.

A kiállítás ünnepélyes megnyitására az uralkodói családból elsőnek Albrecht főherceg érkezett abba a magyar fővárosba, melyben valamikor mint a levert ország teljhatalmú katonai és polgári kormányzója székelt. Április 27-én érkezett és az Európában szállt meg. Két nappal később ugyanitt szálltak meg Frigyes főherceg és Izabella főhercegnő. Április utolsó napján érkezett meg Rudolf és Stefánia: a trónörökös pár, május 1-én reggel pedig megérkezett az egész udvar. — Május 2-án, szombaton a legfényesebb külsőségek közt zajlott le az ünnepélyes megnyitás. Ennek részleteit itt mellőzzük, csak annyit jegyzünk meg, hogy a Fővárosi Lapok tudósítása szerint a megnyitás napján nagy sikert aratott a kiállítási „minta-vendéglő.” A kiállítás területén egyébként a következő vendéglőket találjuk: Dobos C. J. vendéglője, szegedi, debreceni, hódmezővásárhelyi csárda, Szidon, Pohl Károly, Klemens vendéglői, Dreher sörcsarnok és bosnyák kávéház.

*

A hihetetlenül fellendülő idegenforgalomról halvány képet adnak csak a lapokban naponként megjelenő fogadói vendéglisták. Az Európa, Marchal Angol királynője, Holzwarth Frohnerje, Schmidt Orientje, Rémi Nemzetije, a Magyar Király, a Vadászúrt, a Hungária, a Pannónia, a Fehér Ló, az Erzsébet, az Arany Sas, a Fehér Hattyú, a Két Korona, a Garni soha azelőtt annyi s oly előkelő vendéget nem láttak falaik között. Céltalan volna őket mind felsorolni, jelen krónikánk keretében csak a legnevezetesebb látogatásokra szorítkozhatunk.

Az Európai uralkodók közül legelsőnek a magyarbarát szerb király, Milán látogatta meg a kiállítást. Látogatása alatt zivatar tört ki, mire a bor és szeszitalok pavillonjába vonult s itt barátságosan társalognak s likőröket kóstolt meg. Este az Angol Királynő-beli lakosztályában vacsorát adott, melyre kíséretén kívül gróf Zichy Jenő, a kiállítás társelnöke és Toldy Ferenc a kiállítás bizottságának jegyzője is hivatalosak voltak. Nyolc nappal később, ju-

lius 8-án Sándor bolgár fejedelem érkezett Pestre. Megszállt az Angol Királynő-ben, megtekintette a kiállítást s Dobosnál villás reggelizett.

Erzsébet királyné Gizella és Mária Valéria főhercegnők, báró Nopcsa főudvarmester, Zichy és Festetich grófnők udvarhölgyek és Ferenczy Ida felolvasónő kíséretében szeptember 26-án látogatta meg a kiállítást. Tisza Kálmán miniszterelnök, gróf Széchenyi Pál kereskedelmi miniszter, Matlekovits Sándor, a kiállítás elnöke és társelnöke, gróf Zichy Jenő, Török János főkapitány, valamint a kiállítási igazgatóság számos tagja fogadták. A kiállítás megtekintése után a királyné kíséretével Dobos vendéglőjébe ment, hol tizenkét terftékű dejener várta a vendégeket. Dobos remekelt, a napilapok pedig „A királyné reggelije” címen hosszú cikkeket közöltek.

Október 6-án a walesi herceg, a későbbi VII. Edwárd angol király érkezett többnapos tartózkodásra Pestre. Az Európában szállt meg, rögtön kihajtatott a kilátásra, Dobosnál villásreggelizett, este pedig az Európa szálló termeiben fényes estélyt adott. A walesi herceg akkoriban többször járt Magyarországon. 1885-ben igen jól érezte magát. Az október 11-iki lapok megírják, hogy az Opera után a szomszédos Ruscher-féle vendéglőbe ment, hol szűkebb-körű estély volt víg cigányzene mellett. Ugyanaznap érkeztek meg Rudolf trónörökös s felesége, Stefánia, valamint Vilmos porosz herceg, a későbbi II. Vilmos császár és felesége, Augusztia Viktória hercegnő. A pályaudvarról egyenesen a kilátásra hajtottak s Dobosnál reggeliztek. A harmadik fogásnál megjelent a walesi herceg is. Az asztali zenét Berkes cigányzenekara húzta. Ime itt a reggeli menüje:

*Bouillon
Saue de Poulets à la Reine
Filet de Boeuf en Crepinet
Lévréaut Roti
Pudding à Vanille
Fromage
Fruits
Café.*

*

Se szeri, se száma a külföldiek csoportos vendégjárásának. Egyiknek, másiknak komoly politikai háttere is volt.

Május 10-én érkezett az első nagyobb külföldi csoport, harminc gépészmérnök jelölt Prágából, kik az Arany Sasban szálltak meg s itt tartották ismerkedési estjüket is. Május 19-én a bécsi községtanács érkezett Pestre Uhl polgármester vezetésével. Hajón érkeztek, de szakadó esőben és sietve a szálló épületbe hajtottak. Másnap reggel a redut kávéházában, majd a kiállítás megtekintése. Itt egy órákor villásreggeli volt Pohl-nál, este pedig díszlakoma a redutban, mely után többen a Pilseni sörcsarnokban még „Kneipe”-t tartottak. Harmadnap a Hangli-ban reggeliztek, majd megtekintették a Várat és a Margitszigetet, hol is az alsó-vendéglőben magyaros villásreggelizés ülték. Hideg sült, gulyás, pörkölt, halászlé, paprikáscsirke volt a menü, mely túlnyomóan paprikás jellege dacára nagyon ízlett. A jó bor sem hiányzott és természetesen a pohárköszöntő sem: elhangzott vagy tizenöt.

Május 23-án kétszázhusz cseh gazdasági egyesületi tag érkezett Pestre Lobkowitz, Schwarzenberg Frigyes, Ottinger-Wallerstein Károly hercegek és Herberstein József, Lazsanszky János és Stubenberg Farkas grófok vezetése alatt. Este a Széchenyi-téri vendéglőben volt bankett Bunkó jó cigányzenéje mellett, másnap pedig Dobosnál éltették a magyar-cseh barátságot.

Május 24-én, pünkösdi vasárnapján a bécsi Concordia frói egyesület érkezett Pestre. A hajóállomáson lezajlott ünnepélyes fogadtatás után délelőtt 11-kor villásreggeli volt, melyhez a kiállítás szegedi-csárdájából hozatták a gulyáshúst és a halászlét. Azután a kiállítást tekintették meg, 5 órákor pedig Dobosnál volt díszlakoma. A jó menüt számos tósz fűszerezte. Beszélt Ráth Károly főpolgármester, Jókai Mór és még sokan mások. Pünkösdi hétfőn Hangli-ban volt a reggeli, melyet rövid hajókirándulás követett, majd délután négykor ifj. Ruschre György új vendéglőjében volt lakoma. „Már maga a hely is meglepte a vendégeket — írja a Fővárosi Lapok — mert e pazar pompával berendezett új vendéglő egyik nevezetessége fővárosunknak. A művészi festéssel díszített, villanyfényvel ragyogóan megvilágított óriási teremnek kevés párja van az ilyen célú helyiségek között.” Pompásan is érezték magukat az osztrákok: Weil von Weilen József lovag költő és drámaíró, a Concordia elnöke, Nordmann János író az alelnök, Spiegel Edgar szerkesztő, Danzer Alfonz katonai szakíró s számos író és újságíró.

*

Mindezeknél nagyobb szabású események a cseh Szokolok látogatása akkor, amikor az osztrák tornászok meglátogatták a német birodalmiakat, a franciák látogatása akkor, mikor I. Vilmos és Ferenc József találkozott és a lengyelek az orosz cár és Ferenc József találkozása idején. Ezek a tendenciós egybeesések világosan mutatják, hogy a magyar nemzet mennyire nem helyezte a hivatalos külpolitikát, melyet a magyarság érzelmeivel és érdekeivel mitsem törődve üztek Bécsben a Ballhausplatzon. Talán lesz még alkalmunk erről e helyen máskor bővebben értekezni.

Július 20-án a Pesti Napló „A csehek Budapestén” című cikkében a következőket írja: „Alig néhány hete, hogy a prágai cseh gazdasági egyesület többszáz tagja a legkiválóbb főurak vezetése alatt meglátogatta fővárosunkat. Fogadtuk őket a nálunk szokásos vendégszeretettel és őszinteséggel. Ékes és lelkes szavakban biztosítottak bennünket rokorszenvükről s hogy lelkesedésük őszinte volt, bizonyítja a csehek mai látogatása. 1140 cseh jött, köztük 120 hölgy, Prága, Kolin, Pardubitz, Chrudin és Olmütz vidékéről. Bécsből fogva 3 hajón jöttek. A Margitszigetnél a partokon összegyűlt közönség üdvözlését kendőlobogtatással és „Naszdar” kiáltásokkal viszonozták. A tüntetésszerű fogadtatás egyre imponálóbbá vált. A Rudolf-rakparton feketélt a tömeg s nőttön-nőtt a Ferenc József rakpart irányában. Olyan fogadtatás volt ez, melyhez hasonlót a „Szofták” bevonulása óta nem látott a főváros.”)

Mintegy 40.000 ember tolongott a rakparton. A hajóállomáson a hivatalos fogadtatásra megjelent az OMGE elnöksége, Ráth Károly főpolgármester, Thaisz Elek városi kapitány, Radocza János, a híres városatyja, gróf Zichy

*) Az 1878-iki orosz-török háborúban a magyar nemzet rokonszenve a törökök mellett nyilvánult meg, kik 1849-ben a szabadságharc Világos után menekülő résztvevőinek menedéket adtak, szemben a hivatalos körök oroszbarát politikájával. A magyar ifjúság díszkardot vitt a török fővezérnek s ezt a látogatást viszonozták az úgynevezett „Szofták”, az ifjú török mozgalom vezetői, kiket útvonalakon végig s a fővárosban leírhatatlan lelkesedéssel fogadtak, a hivatalos körök nem csekély bosszúságára.

Jenő és Falk Zsigmond a kiállítás elnöksége részéről és a budapesti cseh egylete, a Cseszka Beszede. Az üdvözlő beszédek elhangzása után a Szokol-zenekar a Szózatot játszotta. Délután a Sokol-zenekar a magyar Szabadságszobor javára hangversenyt adott az Erzsébet-téren. Este vacsora volt az írói körben. Másnap a kiállítást tekintették meg, a cseh hírlapírók pedig *Jókai Mór*-nál tisztelegtek. Délután a Sokol-zenekar a Széchenyi téren hangversenyezett, majd a *Hársfa* vendéglőben volt társasvacsora. Itt tartózkodásuk harmadik napján a csehek újra kiállításra mentek, hol a Sokol-zenekar a *Dreher-sör-csarnok*ban hangversenyezett. Hangversenyét a Rákóczi-indulóval kezdte, melyet a közönség ismételtetett. Hogy megváltoztak azóta az idők, s velük az emberek! Hazatérésük előtt a csehok még ellátogattak Mezőhegyesre, Aradra és a Balatonra.

*

Augusztusban francia írók és művészek jöttek el hozzánk. Türr István tábornok vezetése alatt eljött Lesseps Ferdinánd, a Szezi-csatorna megépítője és a Panama-csatorna megtervezője, Francois Coppée, a nagy költő, Louis Ulbach regényíró és publicista, Abraham Dreyfuss zsurnaliszta és drámaíró, Jules Hippolyte Larmina író, Delbes és Massenet a franciák nagy zeneszerzői, Gonzieu újságíró, Claviant, Tony Robert Fleury, Robs Festok, Ernest Guirand zeneszerző, báró de Noire Fontaine, a Soleil munkatársa, Blavet, a Figaro munkatársa és még számos író és újságíró. A lapok vezércikkében méltatták a franciák jöveletét. Ábrányi Emil „Üdv Franciaországnak” című versével köszöntötte őket a Pesti Naplóban. Szobig vonaton, onnan hajón utaztak. Augusztus 9-én érkeztek meg és az írói és művészi körben elfogyasztott villásreggeli után a kiállításra mentek. Este 5 órakor az írók és művészek társulata Holzwarth Frohner szállodájában lakomát rendezett a francia vendégek tiszteletére, melyen Jókai, Lesseps, Ulbach, Gerlóczy, Coppée és Váradny Antal mondtak pohárköszöntőt.

A szállodából este nyolckor a Krisztinavárosi Színkörbe hajtottak a franciák, hol a „Veres sapka” került színre Blahánéval.

Az írói körben a villásreggelit Dobos, a Frohner-ben a lakomát Holzwarth szolgáltatta. „Ami a konyhát és pincét illeti. — írja a Pesti Napló tudósítója, — csak azt mondhatjuk, hogy a magyar konyha és pince találékonyasága mindkét helyen egyesült a legfinomabb párisi ízléssel minden kívánalomnak eleget tett. A Frohnerben egy újdonság is meglepte a jelenlévőket s ez az, hogy a menü nemcsak papírra, de kis porcellán virágtartókra is volt nyomva, melyet a jelenlévők emlékül tehetnek el.” Másnap az Országos Mintapincét tekintették meg s mert a menü s főleg a bor, mindenféle fajtából, kitűnő volt, mindenki megértette egymást, akár franciául, akár magyarul beszélt. Délután újra a kiállításra mentek s látogatásuk folyamán egy kis magyar pezsgőre betértek a Littke-féle pavillonba. A magyar pezsgő igen jól ízlett a franciáknak s érdeklődtek, vajjon nagyban is gyártják-e már Magyarországon a pezsgőt? — Este tizenegykor a Nemzeti Színház előadása után estély volt a Múzeum-kertben. Harmadnap a Hangli-féle kioszkban reggeliztek, majd a budai Várpalotába hajtottak. Tizenkét órakor a Vigadóban volt villásreggeli, melyen az aznap érkezett Foucher de Carail, Franciaország bécsi nagykövete is részt vett. A villásreggelit sétahajózás követte a Dunán. Kikötöttek a Margitszigeten, hol József főherceg az alsóvendéglőben lakomát adott, me-

lyen a túrógaluska is szerepelt. A pezsgőpalackok durrogása után a francia vendégek óhajára bevonultak a cigányok. Massenet és Delibes maguk köré gyűjtötték Piros Józsi bandáját. Massenet kívánságára el kellett játszaniok a Szabadi-féle Massenet által átírt indulót is.*) Franciák és magyarok párosával táncra perdültek s járták a csárdást tüzzelel, lelkesedéssel. Este díszelőadás volt az Operában. Delibes maga vezényelte Coppélia című balletjét, mely még ma is állandó műsordarabja Operának. Massenet szintén maga dirigálta Scénes pittoresques című hangversenyadarbját és Herodiás című dalművének 6. képét. Nagy volt a magyar-francia barátság s itt tartózkodásuk negyedik napján az még jobban elmélyült. Augusztus 12-én ugyanis a franciák elmentek a Dunapartra megkoszorúzni Petőfi szobrát. Ez viszonzása volt ama hódolatnak, melyet a két évvel előbb Párisban járt magyar írók és művészek mutattak be a franciák nagy írójának: Hugo Victorinak. A Szózat és a Marseillais hangjai után Lesseps beszélt, majd Coppée elszavalta a Petőfihez írt költe-

ményét. A hatás leírhatatlan volt. Este a főváros búcsúlakomát rendezett a kiállítási Dobos-féle vendéglőben, mely méltó befejezése volt a francia vendégek pesti tartózkodásának. A menü fényes volt. Dobos kitűnő konyhája a legváltozatosabb ételekkel szolgált, s a kitűnő pezsgő csak fokozta a lelkesedést, mely a szónoklatok végtelen sorában éltette a francia és magyar nép barátságát, valamint a francia és magyar kultúra évszázados kapcsolatát.

Este Dobsinára utaztak a franciák, majd a Tátrába. Azután Kassa, Arad, Mezőhegyes és Szeged meglátogatása után felejthetetlen emlékeket magukkal vive és hátra is hagyva tértek vissza Pesten át Párisba.

(E tanulmányt a *Szállodások és Vendéglősök Lapja* nyomán közöljük.)

*) Szabadi Frank Ignác, volt 48-as tüzérfőhadnagy egyideig a Komlókert bérlője volt, majd kávéházat nyitott. Ismert s kedvelt zeneszerző volt a hetvenes években. Török-magyar indulóját Massenet hangszerelte.